

РОЛЬ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ПОЛІКУЛЬТУРНОГО СВІТОГЛЯДУ МАГІСТРІВ ЗАСОБАМИ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

УДК 37.013+378:398.1 (045)

Л. І. Воротняк

Активне залучення людини до надбань національної культури, прищеплення загальнолюдських цінностей, розвиток моральності, толерантності, гуманізму сприяє не лише пробудженню національної самосвідомості особистості, а й її духовному зростанню, формуванню полікультурного світогляду, що є одним з пріоритетних напрямків полікультурної підготовки магістрів у вищих педагогічних навчальних закладах (ВПНЗ) у контексті європейської інтеграції.

Оскільки особливостями магістерської підготовки є підвищення здатності магістрів здобувати знання і спрямованість на розвиток навичок самостійного здійснення наукових досліджень, то найважливішою передумовою ефективності роботи ВПНЗ у цьому аспекті є створення необхідних умов для творчого опанування знань, формування творчого мислення магістрів, їхньої самостійної діяльності.

Проблеми організації самостійної навчальної діяльності студентів різнобічно висвітлюються в працях А. Алексюка, Ю. Бабанського, В. Бондаря, В. Козакова, І. Лернера, О. Мороза, П. Підкасистого, В. Сластьоніна, Л. Спіріна, Л. Сущенко, М. Шкіля, О. Ярошенко та ін.; самостійна робота визначається як один з ефективних методів пізнавальної діяльності в роботах А. Алексюка, Б. Єсіпова, П. Підкасистого та ін.

Досліджуючи проблему формування полікультурного світогляду магістрів у процесі навчання іноземної мови, ми приділяємо серйозну увагу їх самостійній роботі, культурі навчальної праці. Саме такий вид роботи допомагає магістрам опанувати знання, які складають основу у формуванні світогляду, в опануванні майбутньої спеціальності. Зрозуміло, що ефективність

самостійної роботи залежить як від здатності організувати її, так і від рівня опанування методики цієї форми трудової діяльності. Тому серед чинників, які стимулюють формування полікультурного світогляду магістрів, уміння організувати свою самостійну роботу, на нашу думку, має посідати одне з перших місць.

Мета статті – виявити роль самостійної роботи у процесі формування полікультурного світогляду магістрів у ВПНЗ засобами іноземної мови та визначити ефективні методи її організації.

Науково-дослідна робота магістрів спрямована на розвиток у майбутніх педагогів та науковців схильності до пошукової, дослідницької діяльності, до творчого вирішення навчально-виховних завдань в освітніх закладах, а також формування вмінь і навичок застосування дослідницьких методів для вирішення практичних питань навчання та виховання. Ставлення до магістра як до дослідника є одним із підходів полікультурної освіти.

На основі аналізу наукової літератури [1–3] визначено необхідні індивідуально-творчі якості майбутнього дослідника, а саме: креативність мислення; інтуїцію; творчу уяву; дивергентність мислення; альтернативність, здатність запропонувати декілька підходів до вирішення завдання, бачити проблеми, об'єкти в різних ракурсах; оригінальність мислення; асоціативність мислення; інтелектуальну активність; спрямованість на здійснення “само...” (самоосвіти, самооцінки, самоаналізу, саморозвитку, самовизначення, самореалізації тощо).

Отже, розвиток у магістрів зацікавленості і потреби в постійному самовдосконаленні як неодмінній якості педагога зумовлює подальше становлення їх як професіоналів, спроможних до проектування та реалізації, корекції і розвитку власної діяльності та діяльності інших, що вміють працювати з учасниками освітнього процесу будь-якого віку і будь-якого соціально-психологічного статусу. Професійний розвиток є невід'ємною частиною особистісного розвитку майбутнього педагога, в основу якого покладено принцип саморозвитку, що детермінує здатність особистості

перетворювати власну життєдіяльність на предмет практичного перетворення і таку, що приводить її до вищої форми – творчої самореалізації.

Важливими умовами, які надають змогу магістру стати суб'єктом власного розвитку, визначено: реалізацію управлінської взаємодії викладачів та магістрів у процесі підготовки останніх до майбутньої професійно-педагогічної діяльності; педагогічне стимулювання їхньої самоосвіти за допомогою постановки мети і формування позитивного ставлення та інтересу до самостійної роботи; спрямованість освітніх процесів на формування позанавчальних умінь і практичне опанування соціальних методів та прийомів самостійної роботи; систематичність і послідовність в ускладненні змісту, видів і методів організації самостійної роботи з урахуванням рівня підготовки магістрів та їхніх індивідуальних особливостей; досягнення магістрами певного рівня професійно-особистісної самосвідомості (особистісна спрямованість, гнучкість поведінки, професійна компетентність).

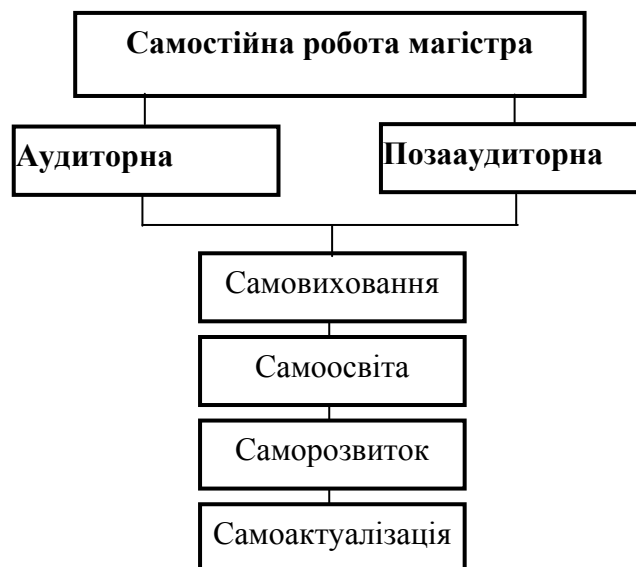
Самостійна робота є складовою будь-якої форми організації навчального процесу та допомагає активізувати розумову діяльність магістрів у процесі навчання. Самостійність – одна з рис характеру особистості, що знаходить своє вираження в системі мислення, різних видах діяльності і вчинках та є умовою формування активної життєвої позиції. Пізнавальна самостійність – якість особистості, в основі якої знаходиться готовність (здатність і прагнення) своїми силами здійснювати цілеспрямовану навчальну та науково-пошукову самостійну діяльність.

Аналіз психолого-педагогічної літератури [1; 3] надав можливість визначити сутність самостійної роботи як діяльності, що організована особисто магістром через його внутрішні пізнавальні мотиви і здійснюється ним у найбільш зручний, раціональний час, контролюється в процесі виконання та за отриманими результатами, здійснюється на основі позааудиторного опосередкованого систематичного керування з боку викладача (навчальної програми, дисплейної техніки); як потреби в опануванні якісних знань і

способів діяльності; як діяльності, яка мотивується професійними установками та прагненнями опанувати педагогічну майстерність.

Самостійну роботу розглядають як вищий рівень навчальної діяльності, оскільки її організація потребує великої мотивації, організованості, спрямованості і знань своїх психолого-педагогічних можливостей, готовності до подолання численних труднощів. Суб'єкт самостійної роботи має уявляти свої можливості та вміння їх реалізовувати, уміти моделювати власну діяльність, оцінювати кінцевий і проміжний результати своїх дій, коригувати їх [2, с. 253]. Джерелом самопросування є здатність безперервно відображати світ, відбирати й інтегрувати інформацію, накопичувати досвід самоосвіти та на цій основі виробляти вміння самоорганізації [1, с. 58].

Технологію самостійної роботи магістрів подано за допомогою схеми (див. рисунок).

Технологія самостійної роботи магістра

Самовиховання – усвідомлена практична діяльність, яка спрямована на більш повну реалізацію себе як особистості, суб'єктивне управління цією діяльністю, що передбачає наявність стійкої установки на самовдосконалення; правильність самооцінки; ефективність самоконтролю [1, с. 59].

Найбільш багатоаспектним із процесів, які характеризують самовдосконалення особистості, є процес самоосвіти. Самоосвіта – спрямована систематична освітня діяльність, якою керує сама особистість, зосереджуючись переважно на роботі з джерелами інформації. Між самовихованням і самоосвітою існують тісні зв'язки та залежності, що дуже часто призводить до ототожнення і змішування цих процесів. Тенденція, як правило, спрямована на розширене трактування процесу самовиховання.

Самоосвіта як шлях самовиховання при такому підході ототожнюється з навчанням, яке виховує та під час якого відбувається формування особистісних якостей, але функція, що виховує, не є домінуючою [3]. Визначаючи основною метою самоосвіти формування інтелектуального блоку особистості, С. Гончаренко окреслює її як освіту, здобуту в процесі самостійної роботи, без проходження систематичного курсу навчання у стаціонарному закладі [4].

Самореалізація особистості, на думку Г. Данилової, починається з думки про уявлену побудову концепції самовдосконалення шляхом управління власною діяльністю [3, с. 9]. У результаті встановлюється певна закономірність і цілеспрямована технологія самоосвіти, яка вдосконалюється по висхідній пірамідоподібній спіралі.

Г. Данилова виокремлює такі ступені послідовних висхідних витків спіралі процесу самоосвіти: елементарна (низька), безсистемна, спонтанна самоосвіта, що зумовлена переважно впливом зовнішніх чинників; допустима (середня) самоосвіта, яка базується на осмисленні особистістю багатогранної педагогічної технології, урахуванні внутрішніх резервів; оптимальна (висока) систематична, цілеспрямована самоосвіта, що зумовлена набуттям суб'єктом професійних знань на методологічному, теоретичному та технологічному рівнях; ідеальна (найвища) самоосвіта, яка стала для суб'єкта постійною, життєво необхідною потребою і характеризується самопізнанням, самореалізацією, самопрогнозуванням пошукової педагогічної роботи [3, с. 9].

Саморозвиток – усвідомлена діяльність, спрямована на вдосконалення особистості відповідно до вимог професії, що ґрунтується на таких позиціях:

предметній та методичній (підстава – компетентність), особистісній (особливості і риси особистості, спрямованість, відповідальність, творчість), професійно-психологічній (спрямованість у спілкуванні та поведінці, змістовна рефлексія, психічна зрілість, емоційно-вольові якості тощо).

Самоактуалізація – прагнення до якомога повнішого виявлення і розвитку своїх особистісних потенцій та наявності сприятливих соціальних умов; цілісне спрямування особи до повного ствердження свого людського потенціалу [5].

Професійне становлення на основі розвитку професійної рефлексії і самовдосконалення охоплює оцінювання своїх можливостей та набуття відповідних якостей, потрібних для виконання професійних обов'язків, у тому числі в контексті міжкультурного спілкування.

У процесі формування полікультурного світогляду магістрів засобами іноземної мови широко використовуються завдання для самостійної роботи, які передбачають складання узагальнюючих таблиць, кросвордів з теми, тестів з теми (одиничний, множинний, альтернативний і впорядкований вибір), переліку визначень ключових полікультурних понять, анотування статей іноземною мовою, що тісно пов'язані з темою, різноманітні групові завдання, які передбачають вирішення або підготовку проблемних ситуацій та соціокультурних завдань, розробку проектів.

Для реалізації цих завдань нами розроблено комплексний мультимедійний курс (КМК). Цей курс є засобом підтримки навчального процесу під час вивчення соціокультурного та культурознавчого матеріалу у межах дисципліни “Іноземна мова професійного спілкування” у процесі підготовки магістрів у ВПНЗ. Навчальний засіб призначено для використання як магістрами, так і викладачами на практичних заняттях, під час самостійної роботи, у процесі підготовки до ділових та рольових ігор і роботи над проектами.

Метою КМК є поглиблення культурознавчих та соціокультурних знань, формування полікультурних умінь і навичок магістрів, необхідних для їх майбутньої професійної діяльності, сприяння розвитку у магістрів

полікультурного світогляду, орієнтованого на загальнолюдські цінності, формування навичок міжкультурного спілкування.

Технологічні можливості мультимедіа надають можливість організувати різноманітнішу та тіснішу взаємодію магістра з комп'ютером, унаслідок чого підвищується ефективність навчання. Використання мультиплікації, фонограм, відеофрагментів, відтворення функціональних шумів, що допомагають презентувати навчальний матеріал, надає змогу створити полікультурне комунікативне середовище для навчання. Комплексний мультимедійний курс характеризується наявністю зворотного зв'язку у формі реплік, діалогу, надання допомоги (таблиць, схем, підказок).

Відповідно до технології самостійної роботи прикладом аудиторного самостійного пошукового навчання є ділова гра з її різновидами. Розглянемо такий різновид ділової гри як “Заняття – ток-ринг”, де використовується метод взаємодії активних груп. Метою гри є формування вміння самостійно збирати й узагальнювати інформацію, аналізувати різноманітні соціальні та культурні явища, ситуації міжкультурного непорозуміння, дискутувати, а також розвивати навички колективної праці в групах, терпимості, толерантності.

Сама гра проводиться аудиторно під безпосереднім керівництвом викладача, який виконує регулюючу і регламентуючу функцію. На гру запрошуються фахівці тих галузей, що стосуються проблематики обговорення. Вони грають роль експертів та оцінюють переконливість аргументів кожної з груп, визначаючи переможця в певному тематичному блоці обговорення.

У процесі виконання завдань, підготовки і проведення “ток-рингу” магістри розширюють соціокультурні знання, формують уміння збирати й аналізувати інформацію, вчать елементам полеміки, дискутування, правилам невербальної поведінки, набувають навичок міжкультурної комунікації та вирішення полікультурних проблем.

Інший вид ділової гри – “Заняття-моделювання” з використанням двох активних методів: евристичного і колективно-рольового. Мета гри – дати

наочне уявлення та зафіксувати орієнтовну основу (схему) дій об'єкта, що є прототипом, обраним для моделювання.

Використання моделювання має два аспекти, а саме: воно є тим навчальним змістом, який засвоюють магістри; воно є дуже ефективною навчальною дією та навчальним засобом і тому має евристичну силу, спрямовану, передусім, на вирішення магістрами практичних завдань з різних галузей. Моделювати можна будь-які об'єкти. Наприклад, провести гру “Модель ООН”, “Модель ЮНЕСКО” тощо.

Ми пропонуємо використання методу проектів в якості одного з підходів до формування навичок позааудиторної самостійної роботи як умови формування полікультурного світогляду магістрів у ВПНЗ. Проектна методика розглядається як особливий вид пізнавальної активності магістрів, що мотивований проблемним протиставленням відомого та невідомого і має на меті активізацію процесу пізнання й осмислення нового.

Проект, який можна виконувати індивідуально або колективно, моделює ситуацію реального життя (реальний цілісний контекст спілкування), де поєднується мовленнєва та немовленнєва дії, вербальні і невербальні засоби спілкування, візуальна та звукова репрезентація подій і ситуацій.

Реалізація ідеї проектної методики ґрунтується на мобілізації творчих здібностей та особистого потенціалу магістрів. З одного боку, робота над проектом розвиває самостійність, з іншого – сам проект є результатом великої самостійної роботи тих, хто навчається.

Отже, підготовка висококваліфікованих фахівців у контексті європейської інтеграції, конкурентоспроможних на ринку праці, а також здатних до компетентної, відповідальної й ефективної діяльності в умовах багатокультурного суспільства є неможливою без підвищення ролі самостійної роботи студентів, спрямованої на стимулювання їх професійного зростання та формування полікультурного світогляду.

Список використаної літератури

1. Чобітько, М. Г. Самовдосконалення студентів – майбутніх учителів у процесі особистісно орієнтованої професійної підготовки / М. Г. Чобітько // Педагогіка і психологія / гол. ред. В. Г. Кремень. – 2004. – № 1. – С. 57–69.
2. Зимняя, И. А. Педагогическая психология : учебник для вузов / И. А. Зимняя. – М. : Логос, 2001. – 384 с.
3. Данилова, Г. С. Акмеологічна модель педагога в ХХІ столітті / Галина Данилова // Рідна школа / гол. ред. І. Щербатенко. – 2003. – №6. – С. 6–9.
4. Гончаренко, С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко. – К : “Либідь”, 1997. – 373 с.
5. Роджерс, К. Взгляд на психологию. Становление человека / К. Роджерс ; [пер. с англ. М. М. Исениной]. – М. : Прогресс Универс., 1999. – 480 с.

Рецензент: кандидат педагогічних наук, доцент Шапошнікова Л. М.